

POLITIK

Världen går inte under

Klimatpolitiken utmärks av en närmast religiös tro på statlig styrning. All erfarenhet visar att den kommer att misslyckas, skriver **Magnus Henrekson**. >>

gettyimages[®]
Credit: Jeremy Walker

Världen går inte under

VI SÄGS STÅ på randen till avgrunden, men än finns tid – vi har vårt öde i våra egna händer bara vi kan samla ihop oss. Medlet för att undgå mänsklighetens globala åttestupa är att begränsa klimatförändringarna genom avkarbonisering, vilket griper in i precis allting.

Vår levnadsstandard och att planeten nu är hem för drygt åtta miljarder människor – upp från två miljarder så sent som 1927 – har i allt väsentligt möjliggjorts av fossila bränslen i kombination med teknisk utveckling. Den mänskliga arbetsinsatsen för att producera 1 kg vete (i USA) har gått från 10 minuter år 1800 till mindre än två sekunder. Men för att få ett bakat bröd i butik baserat på ett kg vete krävs 3,5 dl diesel och ett kg tomater odlade i ett uppvärmt växthus kräver 6,5 dl diesel innan det hamnar i grönsaksdisken. Odlad fisk är än mer energikrävande, här handlar det om 2–2,5 liter diesel per kg.

De fyra pelare som bygger den moderna världen – stål, betong, plast och ammoniak – är helt beroende av fossila bränslen för att produceras. Och som vi redan konstaterat är jordbrukets mekanisering helt dieseldriven.

SÅ ÄVEN OM vi i Sverige säger att vi ska ha noll koldioxidutsläpp 2045 och detsamma i EU 2050, så ser det inte alls ut så i resten av världen. Utsläppen fortsätter att öka. De mest pessimistiska prognoserna förutsäger en 34-procentig ökning fram till 2050, medan i Internationella atomenergiorganet IAEA:s alla mest optimistiska (orealistiska) prognos är de fossila bränslenas andel av energianvändningen fortfarande 56 procent, att jämföra med dagens 82 procent.

Sunt förnuft och en stunds eftertanke leder till slutsatsen att det knappast är möjligt att på mycket kort tid ställa om det komplexa fossilbaserade ekonomiska och teknologiska system som vuxit fram de senaste 150 åren – ett system som använder motsvarande 10 miljarder ton kol per år och ur detta utvinnet 17 terawatt energi varje timme – bara för att någon har sagt att så ska ske.

ÄNDÅ SKA DET göras, men inte av privata vinstdrivande företag inom ramen för

Malmbanan: går inte som tåget.

FOTO: ANNA TÄRNHUVUD/TT

ändamålsenliga spelregler. Istället ska politikerna hålla i taktspinnen. Tankegodset som sägs stödja detta har utvecklats av ett antal ”rockstjärneakademiker” med den brittisk-italienska ekonomen Mariana Mazzucato som översteprästinna. Med sin bok *The Entrepreneurial State. Debunking Public vs. Private Sector Myths* formulerade hon det budskap som politiker och centralbyråkrater ville höra.

Långsiktiga och genomgripande omvandlingar påstås bara kunna åstadkommas med missioner (en religiös metafor!) för riktad teknisk förändring. Som historiska förebilder anför ofta Manhattanprojektet, USA:s månlandningsprojekt, sekvenseringen av det mänskliga genomet och utvecklingen av internet.

Regeringar pekas ut som de enda aktörerna som kan säkerställa vidden av de investeringar som krävs och samordna

där staten agerar som en primär investerare och som finansär och tillsynsmyndighet med tydlig inriktning, till insatser på efterfrågesidan, med en dynamisk användning av upphandlingsinstrumentet för att stimulera innovativa lösningar på alla samhällsområden.

Med Mazzucatos egna ord: ”Den nya gröna given måste omforma kapitalismen i grunden – om den ska kunna räddas från sig själv, och vi från den. Det enda sättet att göra detta är genom att omorientera ekonomin kring missionstänkande. [...] man måste omforma de finansiella systemen, de offentlig-privata partnerskapen och politiken så att de överensstämmer med målen för hållbar utveckling.”

Det handlar inte om mer stat eller mindre stat, utan om en annan typ av stat. Det är en stat som i första hand kan agera som en investerare, ge upphov till nya typer av till-

De fyra pelare som bygger den moderna världen – stål, betong, plast och ammoniak – är helt beroende av fossila bränslen för att produceras.

aktörerna kring det gemensamma målet om avkarbonisering. Regeringarna ska också säkerställa att kostnaderna och fördelarna med en grön övergång fördelas rättvist över hela samhället.

NYCKELN ÄR ATT använda hela det spektrum av hävstångar som regeringar har tillgång till – från insatser på utbudssidan,

växt och på så sätt locka till investeringar och innovation i den privata sektorn i linje med den vision om framtida tillväxtområden som staten pekat ut. Den vision, det uppdrag, den plan som staten och politiken tillhandhåller påstås ”dynamisera” företagets investeringar.

OFTA PEKAR DESSA akademiker på Kinas

förmåga att tänka stort. Mazzucato frågar sig om "USA och Europa fortfarande [kan] drömma så stort?". Och svarar: "Det verkar inte så. I många länder uppmanas staten att hålla sig i bakgrunden och helt enkelt 'subventionera' eller ge incitament till investeringar för den privata sektorn. Därmed misslyckas vi med att bygga upp framtidsvisioner liknande dem som för två decennier sedan ledde till masspridningen av Internet."

Har vi verkligen de överkompetenta, ödmjuka, ansvarsfulla och oegennyttiga politiker som detta förutsätter? En relaterad fråga är om sådana politiker kommer att röstas fram och ges mandat att genomföra den industripolitik som nu förespråkas. Och om de röstas fram och sen med

Den brittisk-italienske ekonomen Maria-n Mazzucato: rockstjärneakademiker-nas översteprästinna.

FOTO: KAROL SEREWIS/GETTY IMAGES

stor beslutsamhet genomför missionerna, kommer de då att få sitta kvar vid makten när det visar sig att åtgärderna slår hårt mot reallöner och levnadsstandard?

Låt oss börja med frågan om vi har politiker som i samklang med den statliga byråkratin både kan formulera och genomföra den rätta politiken. Ett enkelt indirekt test på detta kan vi få genom att se dels hur de klarat av betydligt enklare uppgifter såsom att säkerställa att det offentligas kärnuppgifter sköts effektivt, dels hur de hittills hanterat områden som vi kan vara helt säkra på bidrar till avkarbonisering. Här är det lätt att peka ut flera områden som missköts:

FÖRSVARET SKA NU återuppbyggas till stora kostnader efter att det i praktiken lades ner i hast med motiveringen att svenskt territorium aldrig någonsin mer skulle bli hotat.

Den svenska skolans kompetenta organisation monterades ner och en genomgripande decentralisering och marknadsiering genomfördes. En fungerande struktur slogs sönder utan en plan för hur en ny skulle kunna uppstå. Bara eleverna fick välja skola så skulle allt bli bättre.

En huvudlös invandringspolitik drevs

Exemplen illustrerar en besvärande benägenhet att inte ta ansvar för och förvalta det närliggande utan fokusera på det som ligger långt fram i tiden.

igenom mot folkets vilja och utan att göra de konsekvensutredningar som lagen föreskriver.

Underhållet av vatten- och avloppssystemen är eftersatt nästan överallt; 17 procent av allt dricksvatten når aldrig fram till kranen.

Vad gäller avkarboniseringen råder nära nog konsensus om att transporter av gods och människor i högre grad bör ske med tåg. Spårbundet persontrafik är effektivast när befolkningstätheten är hög. Men trots att tågen får 79 procent av investeringarna i transportinfrastruktur så är bristerna stora:

MÅLARDALEN OCH SKÅNE har bäst förutsättningar för tågtransporter. Ändå är det enkelspår långa sträckor runt Mälaren. I Skåne tvingas region-, fjärr- och godståg samsas på alltför få spår; spårträngseln gör att inte Sverige kan dra nytta av Fehmarn-Bältförbindelsen och öka godstågens transportandel.

Den nybyggda Botniabanan (klar 2010) har enkelspår; även Norrbotniabanan från Umeå till Luleå kommer att få enkelspår.

Dieselberoende jordbruk.

FOTO: THOMAS ADOL/TT

På Malmbanan transporteras hälften av allt järnvägsgods i Norge och Sverige. Den byggdes redan 1899–1902, men kan nu inte köras med full last och möjligheterna att mötas är otillräckliga. Samtidigt lyfts just mineralutvinning i nordligaste Lappland fram som helt centralt inte bara för Sverige utan för hela Europas omställning.

Till detta kan läggas en generell underhållsskuld av räls, växlar, elledningar, vilket gör tåget opålitligt för alla som har en tid att passa.

Den enskilt största användningen av fossila bränslen i världen avser elproduktion. Sverige hade till 1999 världens enda

helt fossilfria elsystem. Trots det valde vi att lägga ner hälften av kärnkraftverken, vilka skulle kunna drivas i ytterligare 30–40 år och producera el till en kostnad av ca 20 öre/kWh. Mindre än fyra år efter att det sista av sex fungerande verk stängdes ska vi återuppbygga ungefär den kapacitet som skrotades. Detta till en kostnad av 400 miljarder kronor och där elens produktionskostnad kommer att vara tre gånger högre.

DET NATURLIGA hade rimligen varit att fokusera på de lägst hängande frukterna:

Att underhålla och bygga ut den konventionella tågtrafiken där det är som mest samhällsekonomiskt lönsamt. Liksom att ha behållit existerande kärnkraft och byggt ut densamma eftersom vi har och måste uppehålla kompetens på området.

Vad gäller användning av vätgas så finns ett område där det är och kommer att vara helt essentiellt: produktion av handelsgodsel. Denna vätgas framställs från naturgas. Varför inte tillverka den vätgasen med fossilfri el istället för att satsa på ett extremt högriskprojekt, att tillverka fossilfritt stål >>

genom att ersätta kol/naturgas med vätgas, en process ingen ännu fått att fungera i industriell skala? Svaret är enkelt: att tillverka all vätgas som idag används med hjälp av el skulle kräva 4 700 TWh per år, vilket är 33 gånger Sveriges totala elförbrukning och motsvarar 16 procent av världens totala elförbrukning (40 procent av världens fossilfria el).

Exemplen illustrerar en besvärande benägenhet att inte ta ansvar för och förvalta det närliggande utan fokusera på det som ligger långt fram i tiden.

Var kommer missionerna ifrån? Är det verkligen politiken som utvecklar dem? Var det verkligen byråkraterna i Bryssel som efter moget övervägande kom fram till att det var rätt att 43 procent av resurserna till EU:s gröna giv skulle öronmärkas för vätgasbaserade projekt? Knappast. Missionerna lobbas fram av etablerade ekonomiska intressen i symbios med byråkratin. Att de gör sitt yttersta för att se till att missionerna utformas så att de själva gynnas är en självklarhet.

DEN POLITIK SOM NU sjösätts i både Europa och USA är större och mer genomgripande än tidigare industripolitik. Större löften än någonsin kommer att utställas och bakslagen kommer att bli större när löftena inte infrias. Ingen kommer egentligen att kunna ställas till svars. När det är dags är politiken redan i full färd med att sälja in nästa saliggörande mission.

Trots löften om att omställningen ger tillväxtpotentialer kommer den att bli dyr och slå hårt mot reallöner och köpkraft. Därför kommer det då och då röstas fram politiker som lovar att lägga om politiken: såsom Donald Trump. Det gör att avkarboniseringen går lite långsammare, men till slut kommer vi att vara där även om det kommer att ta några decennier längre än vad som påstås vara nödvändigt.

VÄRLDEN KOMMER HELT enkelt att fortsätta att ”hanka sig fram” (*muddle through*), något som den alltid gjort. Kanske blir det lite varmare än befarat, men mänskligheten lär inte gå under än på ett tag.

Hur bör då Sverige agera? Vi måste ha två tankar i huvudet samtidigt. Å ena sidan inse att svensk avkarbonisering inte spelar någon som helst roll för den globala uppvärmningen. Å andra sidan ge rätt incitament för vårt näringsliv att bidra med innovationer och smarta produkter som behövs för en effektiv avkarbonisering – och där ingår inte produktion av extremt resurskrävande basvaror som vätgas, fossilfritt stål och handelsgödsel. ✨

Protester i Tbilisi mot rysk påverkan i valet.

FOTO: VANO SHLAMOV/GETTY IMAGES

RYSSLAND

Hotet som bara växer

Parallellt med kriget i Ukraina blandar sig Ryssland i en rad grannstaters egna angelägenheter. I Moldaviens presidentval i höstas överträffade den ryska påverkanskampanjen alla tidigare nivåer, skriver **Jakob Hedenskog**.

VLADIMIR PUTIN HAR ett stort geopolitiskt projekt. Han vill återskapa det ryska riket inom Sovjetunionens forna gränser. Detta imperialistiska mål utgör en direkt attack mot fundamentala principer inom folk-rätten. Ryssland vill ersätta den regelbaserade internationella säkerhetsordningen med en säkerhetsordning som bygger på militär makt och styrka. Målet är att underminera enigheten och solidariteten bland de västerländska demokratier och därmed undergräva och reversera Natos utvidgning i Östeuropa och den transatlantiska länken. Detta skulle göra

norra och östra Europa oförsvarbart mot ryska attacker.

Mest akut utsatta för den ryska revanschistiska och revisionistiska politiken är länderna i Rysslands direkta närområde: tidigare Sovjetrepubliker som slagit in på en väg mot västlig integration men ännu inte fått medlemskap i EU och Nato.

När Putin den 24 februari 2024 gav order om att inleda den storskaliga invasionen av Ukraina hade kriget redan pågått i tio år – det vill säga sedan den olagliga annekteringen av Krim och kriget i Donbas inleddes 2014. Rysslands krigs-